

32. **Степаненко В. В., Івченко А. В.** Основні аспекти професійного спілкування лікаря-лаборанта..... 249

ТЕОРІЯ І ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

33. **Веретенко І. М.** Когнітивно-інформаційна парадигма соціально-педагогічної роботи в закладах загальної середньої освіти..... 255
34. **Докучаєва В. В.** Сингулярна траєкторія розвитку особистості як сфера соціально-педагогічного інжинірингу..... 261
35. **Драченко А. А.** Вплив насильства на життєдіяльність сім'ї та на розвиток особистості дитини..... 267
36. **Отрощенко Н. Л.** Соціально-педагогічна підтримка підлітків закладів середньої освіти у контексті Нової української школи..... 273
37. **Степаненко В. І.** Девіантна віктимність обдарованих учнів... 281
38. **Трубавіна І. М.** Система соціальної профілактики торгівлі людьми в закладах середньої освіти..... 289
39. **Чечко Т. М.** Комплексна програма соціально-педагогічної підтримки батьків дітей з особливостями психофізичного розвитку в дошкільних навчальних закладах..... 296
40. **Яріко М. О.** Тиша як атрибут екзистенційного, культурного та релігійного туризму..... 307

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

41. **Атрощенко Т. О.** До питання освіти дітей національних меншин Закарпаття..... 318
42. **Дрозд Л. В.** Сформованість життєвого цілепокладання у підлітків з порушеннями психофізичного розвитку як передумова їх готовності до професійного самовизначення... 324
43. **Зажарська Г. П.** Роль і місце художньої словесності в процесі навчання учнів початкових класів..... 332
44. **Котенєва І. С.** Історичні засади естетико-екологічного виховання особистості..... 338
45. **Швирка В. М.** Педагогічний підхід до визначення поняття «толерантність»..... 347
46. **Шевирьова І. Г.** Медіа-продукт як результат практичної діяльності майбутніх учителів початкових класів..... 353
- Відомості про авторів**..... 361

to solving the basic issues of national minority children education in Transcarpathia.

Key words: national minorities, multicultural education, intercultural upbringing, multinational collective, interethnic tolerance, dialogue of cultures.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2018 р.

Прийнято до друку 25.05.2018 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 159.973

Л. В. Дрозд

СФОРМОВАНІСТЬ ЖИТТЄВОГО ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ У ПІДЛІТКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЇХ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

Постанова життєвих цілей та вибір професії після закінчення школи – перший у житті більшості людей обов’язковий, вимушений вибір, якого не можна уникнути. У нашому суспільстві саме цей момент життя є переломним для соціальної позиції. Професійне самовизначення є провідним новоутворенням у юнацькому віці. Його передумова – сформованість процесу життєвого цілепокладання в підлітковому віці. Проблему професійного самовизначення, з погляду її психологічного змісту, можна розглядати з трьох аспектів: як проблему самореалізації особистості, як проблему вибору й прийняття рішень і як проблему адаптації в широкому розумінні (Б. Ананьєв, І. Баріхашвілі, О. Вітківська, Ю. Гільбух, О. Голомшток, М. Жемера, В. Загвязинський, М. Захаров, М. Ірле, Є. Климов, С. Миронова, В. М’ясищев, К. Платонов, М. Пряжников, С. Рубінштейн, М. Степаненков, Л. Столяренко, А. Столяренко, В. Успенський, Б. Федоришин, О. Чернявська, П. Шавір). Розв’язання цих проблем лежить в основі системи формування планування та цілепокладання у підлітків під час навчання в закладі освіти. Ця робота в спеціальній школі, на наш погляд, повинна бути підсистемою загальної системи психолого-педагогічного забезпечення соціалізації осіб з психофізичними порушеннями [2, с. 38–43].

До основних результативних показників ефективності роботи с формування життєвого цілепокладання насамперед належать:

1. Достатня інформація про родину та міжособистісні стосунки між її членами, родинні обов’язки. Показником достатності інформації є чітке уявлення учнем про сім’ю.

2. Достатня інформація про професію й шляхи її отримання.

Показником достатності інформації є чітке уявлення учнем вимог професії до людини, конкретного місця її отримання, потреб суспільства в цих фахівцях.

3. Упевненість школяра в соціальній значущості наявності у людини власної родини.

4. Упевненість школяра в соціальній значущості праці, тобто сформоване ставлення до неї як до життєвої цінності.

5. Міра самопізнання школяра. Від того, наскільки глибоко він зможе вивчити власні важливі якості, багато в чому залежатиме обґрунтованість його вибору. При цьому слід ураховувати, що тільки кваліфікований фахівець може дати розумово відсталому школяру досить повну й адекватну інформацію про його професійно важливі якості.

6. Вміння самостійно планувати власне майбутнє, або приймати запропонований вчителем план побудови власного життя.

7. Наявність у школяра обґрунтованого життєвого плану.

Для досягнення оптимального результату життєвого цілепокладання та, як наслідок – соціалізації осіб з психофізичними порушеннями, потрібне грамотно організоване психолого-педагогічне забезпечення наступності самого процесу підготовки учнів до життєвого планування та самовизначення [5].

Основні показники готовності підлітка до життєвого цілепокладання та самовизначення нами було оцінено за чотирма критеріями: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісно-особистісний і поведінковий (табл. 1).

Таблиця 1

Критерії й показники готовності підлітків до життєвого цілепокладання та самовизначення

Критерії	Показники	
	6-7 клас	8-9 клас
Когнітивний	1. Знання своїх схильностей, здібностей, індивідуальних якостей	
	2. Вміння планувати та працювати за планом	
	3. Вміння контролювати власні дії та виконання завдання.	3. Знання різноманіття світу праці та професій; необхідності професійного вибору відповідно до власних бажань, схильностей, здібностей
	4. Розуміння необхідності цілепокладання при виконанні завдання.	4. Розуміння специфіки навчання в професійному центрі, його значення для професійного самовизначення
Мотиваційно-ціннісний	1. Зацікавленість в навчанні та плануванні під час навчання.	1. Зацікавленість в отриманні знань.
	2. Позитивне ставлення до навчання.	2. Позитивне ставлення до продовження навчання відповідно до обраного профілю (майбутньої професії).
	3. Адекватно ставлення до міжособистісних цілей членів команди.	3. Усвідомлення необхідності вибору профілю навчання на основі співвідношення своїх професійних намірів з особистими схильностями й можливостями.

		4. Адекватне ставлення до себе як суб'єкта вибору профілю навчання
Діяльнісно-особистісний	1. Виявлення вольових зусиль у досягненні поставлених цілей	
	2. Вміння самостійно виконувати завдання за планом. 3. Вміння самостійно планувати власні дії. 4. Вміння приймати допомогу при досягненні мети.	2. Прояв своєї самостійності в досягненні найвищих результатів із професійно важливих навчальних дисциплін, що цікавлять. 3. Прагнення до суспільної діяльності та міжособистісних стосунків у діяльності.
Поведінковий	Уміння вирішувати конфліктні ситуації, обирати правильну конструктивну поведінку в ситуації фрустрації, працювати в команді та під керівництвом	

Готовність до життєвого цілепокладання та самовизначення формується за допомогою спеціальних форм і методів корекційної роботи.

Формування цілепокладання у розумово відсталих підлітків вимагає психологічної допомоги, консультування, підтримки, а насамперед – діагностики. Спеціальний психолог і корекційний педагог загальноосвітнього спеціального закладу або навчально-реабілітаційного центру реалізують важливий напрям психолого-педагогічного забезпечення наступності в процесі соціалізації – діагностування учнів з метою надання рекомендацій щодо самовизначення [1].

Необхідно усвідомити, що науковий підхід вимагає дотримання всіх принципів проведення діагностування, а саме:

1. Принцип довготривалості. Виявлення здібностей дитини – процес довготривалий і вимагає системності. Жодна, навіть найкраща методика, яку використовують при визначенні здібностей, інтересів, спрямованості особистості, не може давати на 100% достовірний результат. Ось чому дослідження повинно начинати з початкової школи.

2. Принцип комплексності. Діагностика має бути всебічною та комплексною. Крім рівня розвитку інтелектуальних здібностей, слід вивчати рівень фізичного розвитку, соціальної адаптації, міжособистісних стосунків.

3. Принцип участі різних фахівців. У дослідженні повинні брати участь не тільки психологи та корекційні педагоги, але й медичні працівники, учителі, батьки. Погляд на проблему має бути всебічним [2, с. 36].

При складанні та розробці психолого-діагностичного матеріалу для роботи з розумово відсталими підлітками психолог повинен урахувати такі рекомендації:

- первинна опора на психофізіологічні особливості розвитку дитини, а вже потім на особистісні;
- виходячи з першої рекомендації, психолог повинен добирати певні діагностичні методики, що відповідають вимогам психофізичного розвитку дитини в цьому віці;

- також, виходячи з перших двох положень, психолог повинен під час діагностики життєвого цілепокладання пропонувати підліткам лише ті професії та спеціальності, які вони можуть опанувати (ураховуючи рівень психофізичного розвитку дитини) та працевлаштуватися за ними в майбутньому;

- також психолог повинен передбачати перспективу працевлаштування дитини за обраною професією в майбутньому та враховувати можливості її подальшої соціальної адаптації.

Під час проведення дослідження ми визначили для себе такі компоненти самовизначення, спираючись на структуру особистості за С. Рубінштейном, К. Платоновим [3; 4]:

- бажання та інтереси підлітків стосовно тієї чи тієї діяльності;
- здібності та схильності, а також рівень психофізичного розвитку;
- тип темпераменту та характерологічні особливості;
- вміння планувати та працювати за планом.

Методи та етапи експериментального дослідження:

Вивчення складових формування життєвого цілепокладання у підлітків з розумовою відсталістю на першому етапі проводилося за мотиваційно-ціннісним критерієм.

Дослідження проводилося на базі загальноосвітніх спеціальних шкіл, шкіл-інтернатів і навчально-реабілітаційних центрів Луганської та Херсонської областей протягом 2017 – 2018 років.

У дослідженні брали участь 106 осіб у віці від 12 до 16 років з розумовою відсталістю (F-70).

Для дослідження рівня сформованості життєвого цілепокладання та самовизначення в підлітків з порушеннями психофізичного розвитку обрано такі психодіагностичні методики:

1. Методика «Мотиви вибору життєвого цілепокладання». Мета: визначення переважаючого виду мотивації при виборі життєвих цілей та професії. Виділяють внутрішні індивідуально значущі мотиви, внутрішні соціально значущі мотиви, зовнішні позитивні мотиви, зовнішні негативні мотиви.

2. Методика «Хто я?» (Т. Кунн). Методика призначена для визначення рівня самопрезентації досліджуваного, його ставлення до себе як до особистості.

3. «Психологічний тест базових рис особистості підлітків Г. Айзенка» (в адаптації Ю. Бистрової). Опитувальник призначено для визначення типу темпераменту та базових рис особистості.

4. Авторські анкети для школярів, батьків та вчителів-вихователів.

Усі методики проводили індивідуально. Незнайомі дітям слова роз'яснювали, обговорювався зміст зазначених понять.

Також ми використовували схему індивідуальної бесіди з учнями, яка містить такі підрозділи:

- життєві плани та наміри учня;

- інтереси;
- схильності;
- здібності;
- особистісні якості;
- готовність до вибору майбутнього професійного шляху;
- поради та рекомендації учню з підготовки до вибору професійного шляху.

Кожний підрозділ бесіди включає 4 – 5 питань, які вчитель або психолог ставить учню у формі звичайної розмови. Ураховуючи психофізичні особливості цієї категорії дітей, учитель може розділити підрозділи бесіди на кілька разів та провести як окремі міні-бесіди.

При роботі з методиками для розумово відсталих підлітків дослідження будувалося так, щоб завдання було виконано індивідуально й супроводжувалося бесідою учня з психологом.

Дослідження проходило у два етапи. На першому етапі (вересень-жовтень 2017 року) ми проводили перевірочний діагностичний зріз – аналізували рівень сформованості цілепокладання та самовизначення підлітків спеціальних шкіл-інтернатів та навчально-реабілітаційних центрів на початковому етапі експерименту. Здійснювалося систематичне проведення бесід, у процесі яких ми з'ясували, як підліток бачить і розуміє своє майбутнє, себе в системі професійних та сімейних відносин. Для цього етапу характерне проведення діагностичних анкет з учнями, батьками та вчителями, діагностичних методик. У діагностичному експерименті взяли участь випускники, КЗ «Гірська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат», КЗ «Рубіжанський навчально-реабілітаційний центр «Кришталік»», КЗ «Кремінська обласна спеціальна загальноосвітня школа-інтернат», КЗ «Херсонська спеціальна загальноосвітня школа № 1, Херсонської міської ради»; КЗ «Калінінська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I-II ступенів, Херсонської обласної ради».

Контрольний зріз було проведено на базі КЗ «Херсонська гімназія № 3 імені В. Заботіна, Херсонської міської ради», КЗ «Херсонська гімназія № 6, Херсонської міської ради».

На другому етапі (квітень-травень 2018 року) – проведено контрольний діагностичний зріз – аналізували рівень сформованості цілепокладання та самовизначення підлітків спеціальних шкіл-інтернатів на кінцевому етапі експерименту. За допомогою діагностичних методик досліджувалися групи підлітків та юнаків, які з 2017 навчального року брали участь в експерименті забезпечення наступності процесу соціалізації учнів з психофізичними порушеннями. Це випускники КЗ «Кремінська обласна спеціальна загальноосвітня школа-інтернат», КЗ «Горська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат», КЗ «Рубіжанський навчально-реабілітаційний центр «Кришталік»», КЗ «Херсонська спеціальна загальноосвітня школа № 1, Херсонської

міської ради»; КЗ «Калінінська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I-II ступенів, Херсонської обласної ради».

Для підтвердження рівня сформованості життєвого цілепокладання та самовизначення на етапі перевірконого діагностичного зрізу було проведено методику «Мотиви життєвого цілепокладання».

Результати методики:

При виборі життєвих цілей 50% розумово відсталих учнів керувалися зовнішніми позитивними мотивами. Вони звертали увагу на матеріальне стимулювання, можливість просування по службі, схвалення колективу, престиж професії (див. табл. 2).

Зовнішні негативні мотиви переважали в 19,23% розумово відсталих. Вони зробили вибір цілей під впливом думки друзів або інших значущих людей. Ці учні бояться критики, осуду. Прагнуть до легких заробітків, не хочуть докладати ніяких зусиль.

Отже, ми бачимо, що до корекції в підлітків з порушеннями психофізичного розвитку переважають зовнішні мотиви при виборі життєвих цілей (див. табл.2).

Таблиця 2

Мотиви життєвого цілепокладання у розумово відсталих підлітків

Мотиви вибору	Розумово відсталі підлітки на початку 2017-2018 навчального року	Розумово відсталі підлітки на кінець 2017-2018 навчального року
Зовнішні позитивні	50 %	31,66 %
Зовнішні негативні	19,23 %	10,83 %
Внутрішні індивідуально значущі	19,23 %	29,16 %
Внутрішні соціально значущі	11,54 %	28,35 %

Внутрішні соціально значущі мотиви відіграли визначальну роль тільки в 11,54% розумово відсталих учнів. Вони враховували суспільну значущість цілей, можливість приносити користь людям, можливість відразу одержати гарний результат праці для інших, можливість реалізувати здібності до керівної роботи, можливість для росту.

Після проведення перевірконої діагностики стало зрозуміло, що рівень життєвого цілепокладання та самовизначення підлітків з психофізичними порушеннями нижче за середній.

При виборі майбутніх цілей учні керуються зовнішніми мотивами. Вони не замислюються про професію та її особисту й суспільну значущість. Здебільшого їх не приваблює можливість спілкування, розумового й фізичного розвитку. Для підлітків та юнаків найважливішим є матеріальне стимулювання, схвалення оточенням, розташування місця роботи, престиж професії.

Підлітки слабо усвідомлюють свої інтереси, схильності й здібності, не знають своїх можливостей. Крім того, у підлітків не сформовано

життєвий план. У них немає чіткої соціальної спрямованості.

Узагальнюючи результати перевіркової діагностики, нами були зроблені висновки, що існують серйозні проблеми, які перешкоджають інтеграції в суспільство осіб з психофізичними порушеннями. Однак організація корекційної роботи з підлітками в умовах спеціальних навчальних закладів допоможе вирішити більшість проблем, пов'язаних із їх життєвим самовизначенням. Факт частіших виборів соціально значущих мотивів у розумово відсталих учнів після корекційної роботи пояснюється тим, що розумово відсталі учні з неускладненими формами розумової відсталості добре засвоюють шаблони схвалюваних виборів у профорієнтаційній і виховній роботі, називають правильні відповіді. Це вказує на те, що з учнями проводяться виховні бесіди, профорієнтаційні заходи.

В подальшому планується вивчення складових формування життєвого цілепокладання у підлітків з розумовою відсталістю поетапно по блоках ще за трьома критеріями: когнітивний, діяльнісно-особистісний і поведінковий.

Список використаної літератури

1. Дрозд Л. В. Формування цілепокладання у підлітків з інтелектуальними порушеннями / Л. В. Дрозд // Інтеграція науки і практики в умовах модернізації корекційної освіти України: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю [Текст] / Зб. наук. пр. – Херсон : Вид-во ФОП Вишемирський В.С., 2018. – С. 47–51. **2. Пинский Б. И.** Коррекционно-воспитательное значение труда для психического развития учащихся вспомогательной школы / Б. И. Пинский. – М. : Педагогика, 1985. – 128 с. **3. Платонов К. К.** Психология : учеб. пособие для повышения квалификации инженер.-пед. работников / К. К. Платонов, Г. Г. Голубев. – М. : Высш. шк., 1977. – 247 с. **4. Рубинштейн С. Я.** Психология умственно отсталого школьника / С. Я. Рубинштейн. – М. : Просвещение, 1986. – 192 с. **5. Синьов В. М.** Психолого-педагогічні проблеми дефектології та пенітенціарії / В. М. Синьов. – К. : МП «Леся», 2010. – 779 с.

Дрозд Л. В. Сформованість життєвого цілепокладання у підлітків з порушеннями психофізичного розвитку як передумова їх готовності до професійного самовизначення

У статті розкрито етапи розробки та апробації корекційної програми з формування життєвого цілепокладання у підлітків з особливими освітніми потребами. В статті висвітлені результати діагностики на початку та по завершенню проведення зазначеної програми. Основна мета створення програми полягала у визначенні основних умов і розробці методики формування життєвого цілепокладання в підлітків з ООП в процесі спеціально організованих корекційних занять та перевірки їх ефективності на базі спеціальних загальноосвітніх шкіл, а надалі в

умовах інклюзивного навчання. Розкрито результати діагностики причин недорозвинення процесу цілепокладання у дітей з ОПП, Визначено умови позитивного впливу корекційної програми на формування майбутніх цілей у дітей з ООП. Розкрито умови використання корекційної програми як передумови їх готовності до професійного самовизначення.

Ключові слова: життєве цілепокладання, особливі освітні потреби, корекційна програма, діагностика.

Дрозд Л. В. Сформированность жизненного целеполагания у подростков с нарушениями психофизического развития как предпосылка их готовности к профессиональному самоопределению

В статье раскрыты этапы разработки и апробации коррекционной программы по формированию жизненного целеполагания у подростков с особыми образовательными потребностями. В статье освещены результаты диагностики в начале и по завершению проведения указанной программы. Основная цель создания программы заключалась в определении основных условий и разработке методики формирования жизненного целеполагания у подростков с ООП в процессе специально организованных коррекционных занятий и проверке их эффективности на базе специальных общеобразовательных школ, а в дальнейшем в условиях инклюзивного обучения. Раскрыты результаты диагностики причин недоразвития процесса целеполагания у детей с ОПП, Определены условия положительного влияния коррекционной программы на формирование будущих целей у детей с ООП. Раскрыты условия использования коррекционной программы как предпосылки их готовности к профессиональному самоопределению.

Ключевые слова: жизненное целеполагание, особые образовательные потребности, коррекционная программа, диагностика.

Drozd L. Developing Skills of Setting Life Goals in Children with Special Educational Needs Given Their Readiness for Professional Self-Determination

This research is devoted to the development and approbation of a corrective programme for developing skills of setting life goals in children with special educational needs (hereinafter referred to as SEN). The article outlines the methodological and theoretical principles of the noted Programme. The major objective of the Programme was to determine the social and psychological, as well as correctional and pedagogical conditions, to elaborate a special methodology for developing skills of setting life goals in children with SEN in the course of specially organised correctional trainings and to evaluate their effectiveness in special general education schools, and afterwards within the framework of inclusive education. The article suggests the particular stages of conducting classes for developing skills of setting life goals in children with SEN. The authors also reveal the results of assessing the